

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 28 березня 2025 р. № 293-р

СТРАТЕГІЯ
розвитку культури в Україні на період до 2030 року

Опис проблем, які обумовили прийняття Стратегії, і
нормативно-правових актів, що діють у відповідній сфері

Розроблення та прийняття цієї Стратегії передбачене Законом України “Про культуру” та Планом України, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 р. № 244 (Офіційний вісник України, 2024 р., № 32, ст. 2035), що є одним з інструментів для відновлення, реконструкції та модернізації держави, покликаних прискорити шлях України до набуття членства в Європейському Союзі.

Стратегія є документом середньострокового планування державної політики, що містить аналіз поточного стану справ у сфері культури, структурує та узагальнює основні проблеми, виклики і тенденції, на основі яких визначає цілі, пріоритети та завдання державної політики у сфері культури на період до 2030 року.

Необхідність розроблення Стратегії аргументована тим, що сьогодні Україна зіткнулася із безпрецедентними викликами, глибокими соціальними та економічними змінами, спричиненими збройною агресією Російської Федерації проти України. Наслідки руйнувань, втрати людського капіталу, вимушена міграція та загроза культурній спадкоємності створюють серйозні ризики для майбутнього нації. У зазначених умовах культура стає ключовим інструментом збереження української національної ідентичності, зміцнення соціальної згуртованості, відновлення суспільної довіри та посилення державної безпеки.

Україна потребує системних стратегічних рішень у сфері культури, які забезпечать інтеграцію культурної спадщини у сучасний розвиток суспільства, стимулюватимуть творчий потенціал громадян, сприятимуть розумному розвитку інфраструктури та стимулюватимуть конкурентоспроможність української культури. Ці рішення стануть основою для посилення соціальної згуртованості, укріплення в Україні громадянського суспільства європейського рівня, культури як невід’ємної складової національної безпеки, що є критично важливим у контексті повоєнного відновлення країни і забезпечення сталого розвитку суспільства в майбутньому.

Аналіз поточного стану справ та тенденцій у сфері культури дав змогу визначити такі проблеми, розв'язання яких вимагає прийняття Стратегії:

фрагментарна та непослідовна культурна політика.

Протягом тривалого часу в Україні відсутня єдина стратегія розвитку культури, що призвело до нестабільності та хаотичності управлінських рішень і, як наслідок, — сповільнення, а в деяких секторах сфери культури — навіть стагнації розвитку. У 2016 році ухвалена Довгострокова стратегія розвитку української культури, проте вона мала декларативний характер для визначених нею цілей, завдань та реформ, не було розроблено механізму реалізації. З 2019 року Міністерство культури тричі зазнавало реорганізації, що супроводжувалося зміною політичних пріоритетів, втратою інституційної пам'яті та відсутністю послідовності у впровадженні реформ. У цей же період сфера кінематографа теж зазнавала змін щодо управлінської підпорядкованості, що обумовило ряд зупинок та згортання важливих ініціатив кіноіндустрії. У результаті культура продовжувала залишатися периферійною сферою державної політики, що гальмувало її розвиток та зменшувало її роль у формуванні стійкого суспільства;

відсутність інтеграції культури у сферу національної безпеки.

Культура тривалий час розглядалася як виключно мистецька, дозвіллева або розважальна діяльність, а не як стратегічний ресурс державної безпеки. Це спричинило недостатню увагу до питань інформаційної стійкості, захисту культурної ідентичності та протидії гібридним загрозам. В умовах збройної агресії Російська Федерація використовує культуру як інструмент агресії — поширюючи дезінформацію, підмінюючи історичні наративи, нівелюючи українську культурну ідентичність. Відсутність чіткої державної політики, спрямованої на боротьбу з цими загрозами, призвела до глибокої залежності України від зовнішніх культурних впливів у попередні десятиліття;

дефіцит кваліфікованих працівників та вплив людського капіталу.

За час збройної агресії Російської Федерації проти України через низькі зарплати, обмежені можливості професійного розвитку та вимушений виїзд з України сфера культури втратила 27 відсотків працівників. Близько 6 тис. працівників культури виїхали за кордон, а у прифронтових та деокупованих регіонах сформувався гострий кадровий дефіцит. Існуючі кваліфікаційні вимоги до професій працівників сфери культури не відповідають викликам та завданням, що стоять перед сферою культури в умовах сучасного суспільства. Зокрема, передусім це стосується питання підготовки фахівців для роботи в умовах воєнного та поствоєнного суспільства, а вже потім в таких важливих напрямках, як проєктний менеджмент, стратегічне планування, диджиталізація тощо. Працівники культури не мали підготовки для взаємодії з ветеранами війни, внутрішньо переміщеними особами та людьми, які пережили психологічні травми, що ускладнило використання культури як інструменту соціальної адаптації. Проблемою залишається

відплив талановитої мистецької молоді за кордон, що пов'язане з їх невпевненістю в можливості досягнення бажаного рівня економічного добробуту через свою професійно-творчу самореалізацію. Обмежена купівельна спроможність споживача культурних послуг, обмежені можливості культурно-мистецьких ринків в Україні не дають змоги молодим музикантам, художникам, танцівникам, іншим митцям почуватися безпечно з економічної точки зору в професії;

малоефективна мережа закладів культури та нерівномірний доступ до культурних послуг.

Успадкована з радянських часів розгалужена мережа закладів культури потребує значних вкладень лише для підтримки на рівні виживання. В ході збройної агресії Російської Федерації проти України понад 2 тис. закладів культури зазнали руйнувань, багато закладів закрито через відсутність укриттів, що позбавило понад третину населення доступу до культурних послуг. Низька якість послуг зумовлена застарілою матеріально-технічною базою та відсутністю підготовки працівників до роботи з новими викликами і соціальними групами — ветеранами війни, внутрішньо переміщеними особами, військовослужбовцями та їх сім'ями, територіальними громадами в прифронтових регіонах. Суспільство стало строкатим, а працівники культури не завжди мають знання і навички, щоб вправно реагувати на різні потреби населення. Проблема потребує не лише відновлення фізичної інфраструктури та створення безбар'єрного простору, а і комплексного переосмислення її функцій, включаючи підвищення якості послуг, модернізацію управлінських моделей та адаптацію до нових соціальних реалій;

недостатнє фінансування та відсутність ефективного механізму підтримки культури.

Фінансування культури традиційно здійснювалося за залишковим принципом, що унеможливлювало її сталий розвиток. Бюджетні кошти спрямовувалися переважно на утримання закладів культури, а не на їх розвиток. Державний механізм підтримки культури є слабким і недостатнім, тоді як меценатство, спонсорство, державно-приватне партнерство тощо залишаються малорозвиненими через відсутність сприятливого законодавчого поля. Культура не розглядається як частина економіки, що може приносити прибутки. Самі ж працівники і діячі сфери культури дуже часто не мають необхідних компетенцій для написання грантових заявок, залучення позабюджетних коштів та ведення відповідних проектів;

недостатня конкурентоспроможність та інтегрованість креативних індустрій України в глобальний економічний та культурний контекст;

За останні три роки креативні індустрії, зокрема сфера кінематографа, втратили значну частину фахівців, інвестицій та ринків збуту, а збройна агресія Російської Федерації проти України зупинила або суттєво скоротила виробництво культурного продукту. Відсутність державної стратегії

підтримки, нестача інноваційної інфраструктури та доступу до фінансування обмежують розвиток сектору. Український продукт креативних індустрій недостатньо представлений на світовому ринку, а слабка система захисту прав інтелектуальної власності та відсутність сприятливого податкового середовища посилюють вплив талантів. Недостатня кількість міжнародних фондів спільного виробництва та слабка підтримка українських кінопроектів на етапі міжнародного просування зменшують впізнаваність українського кіно у світі. Окремі підсектори, такі як народні художні промисли, залишаються досить ізольованими та неінтегрованими в єдиний культурно-економічний контекст країни. Це обмежує їх розвиток та ускладнює створення спільних платформ для обміну досвідом та ресурсами. Загалом без комплексної підтримки цей сектор втрачає потенціал стати одним з рушіїв національної економіки та зміцнення її позитивного іміджу на міжнародній арені;

маргіналізація культурної спадщини в Україні, її сприйняття як архаїчного та затратного елементу, який не має суттєвої цінності для економіки та розвитку суспільства.

В Україні часто культурну спадщину сприймають як архаїчний, витратний сектор, а не як ресурс для економічного розвитку, інновацій та міжнародної співпраці. Це призвело до хронічного недофінансування, низької суспільної значущості та відсутності державних стратегій її капіталізації. Регулювання у сфері спадщини залишається хаотичним, із численними колізіями в законодавстві та дублюванням повноважень, що ускладнює управління об'єктами. Брак кваліфікованих реставраторів, істориків-урбаністів та фахівців із культурного менеджменту унеможливує ефективне відновлення та інтеграцію спадщини у сучасні економічні процеси. За відсутності політики осучаснення спадщини її розглядають лише як статтю витрат, а не як ресурс для розвитку туризму, регіонального зростання та міжнародного іміджу країни. Окремою проблемою є недостатня увага до збереження археологічної спадщини. В Україні відсутня комплексна загальнодержавна програма, яка б регламентувала питання захисту, належного утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, реабілітації та музеєфікації об'єктів археологічної спадщини. Брак організаційного, програмно-цільового, матеріального та фінансового забезпечення унеможливує здійснення ефективного контролю та збереження пам'яток археології. Відсутність проведення належного моніторингу стану об'єктів призводить до їх руйнації, втрати наукової цінності та незаконного обігу предметів археології. Без зміни підходу Україна втрачає можливості використовувати культурну спадщину як стратегічний актив, що міг би працювати на економіку та національну безпеку;

повільні темпи цифрової трансформації у сфері культури.

Цифровізація є стратегічним і наскрізним пріоритетом у сфері культури, що забезпечує збереження, доступність та популяризацію культурної спадщини, сприяє ефективному менеджменту сфери культури та прийняттю прозорих рішень на основі цифрових даних. Використання цифрових технологій розширює можливості взаємодії між громадянами та культурним надбанням, забезпечує інклюзивність і відкритість даних, а також сприяє створенню нових форматів культурного виробництва і споживання. Інтеграція цифрових рішень в усі напрями культурної політики підсилює спроможність держави зберігати культурну ідентичність, підтримувати національний культурний продукт і підвищувати конкурентоспроможність та пізнаваність української культури на глобальному рівні. Об'єкти та предмети української рухомої, нерухомої та нематеріальної культурної спадщини, ноти, рукописи та стародруки потребують оцифрування через загрозу повного знищення. Створення цифрових копій таких об'єктів високої якості повинно стати пріоритетом держави, оскільки дасть змогу не тільки захистити її від знищення, але і забезпечить доступ для широкої аудиторії. Важливим аспектом цифрової трансформації є потреба у створенні Археологічного кадастру України — централізованої бази даних про об'єкти археологічної спадщини. Це надасть можливість проводити системний моніторинг стану пам'яток культурної спадщини, забезпечити прозорість розподілу земель та запобігати незаконному використанню археологічних територій. Нанесення інформаційного шару з територіями пам'яток археології державного та місцевого значення на Публічну кадастрову карту України стане важливим кроком у збереженні культурної спадщини та її інтеграції у просторове планування держави. На сьогодні процеси інформатизації у сфері культури здійснюються здебільшого безсистемно та з різними рівнями ефективності. Наявні локальні інформаційно-комунікаційні системи закладів культури не задовольняють потреби в електронній інформаційній взаємодії з державними інформаційно-комунікаційними системами. Держава активно створює та наповнює реєстри, пов'язані із збереженням та цифровізацією культурної спадщини, однак реалізація цих ініціатив обмежується браком кваліфікованих фахівців, недостатнім технічним та фінансовим забезпеченням, низьким рівнем навичок роботи з реєстрами в регіонах. Крім того, відсутні чіткі рекомендації щодо програмного забезпечення для ефективної цифровізації, а також єдиний портал, який би забезпечував доступ до цифрових культурних надбань. Також зростання обсягів цифрових даних вимагає запровадження здійснення ефективних заходів кібербезпеки, резервного копіювання та безпечного зберігання даних, що потребує термінової модернізації інформаційної інфраструктури більшості закладів;

відсутність системного підходу до використання культури як інструменту згуртованості суспільства.

Збройна агресія Російської Федерації проти України зробила українське суспільство більш строкатим, сформувавши нові соціальні групи з різним досвідом та цінностями. Відсутність цілісної державної політики, яка б інтегрувала культуру у процес соціального порозуміння, створює ризики подальшої фрагментації та поглиблення розриву у порозумінні між різними групами в суспільстві.

Стратегія розроблена з урахуванням потреби у розв’язанні окреслених проблем та сфокусована на укріпленні місця, ролі і розуміння культури та креативних індустрій як основи української національної ідентичності, чинника державної безпеки, фактора формування довіри і згуртованості у суспільстві, вагомого сектору економіки із значним експортним потенціалом та відкритого простору, привабливого для реалізації креативних ідей. Український культурний продукт буде інтегрований у світовий та європейський контексти, а споживання цього продукту стане щоденною практикою в українському суспільстві.

До 2030 року Україна бачить себе активною учасницею світових культурних процесів та простором спільної дії для можливості в подальшому реалізації сміливих ідей, а українську культуру — основою та багатством стійкого (сталого) об’єднаного суспільства вільних, відповідальних, креативних і щасливих людей.

Стратегія узгоджується із Стратегією популяризації української мови до 2030 року “Сильна мова — успішна держава”, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 596 (Офіційний вісник України, 2019 р., № 62, ст. 2159), Державною стратегією регіонального розвитку на 2021—2027 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 (Офіційний вісник України, 2020 р., № 67, ст. 2155; 2024 р., № 79, ст. 4627), напрямом 20 “Якість життя” Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 22, ст. 1015), Національною стратегією із створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366 (Офіційний вісник України, 2021 р., № 36, ст. 2154), Стратегією людського розвитку, затвердженою Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225, Стратегією зовнішньополітичної діяльності України, затвердженою Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 448, Стратегією розвитку кримськотатарської мови на 2022—2032 роки, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 224 (Офіційний вісник України, 2022 р., № 26, ст. 1443), Стратегією розвитку читання на період до 2032 року “Читання як життєва стратегія”, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2023 р. № 190 (Офіційний вісник України, 2023 р., № 28, ст. 1574), Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, схваленою постановою

Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322 (Офіційний вісник України, 2024 р., № 8, ст. 386), Стратегією демографічного розвитку України на період до 2040 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922 (Офіційний вісник України, 2024 р., № 91, ст. 5892), Стратегією захисту документальної спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. № 1349 (Офіційний вісник України, 2025 р., № 9, ст. 776), Концепцією розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018 (Офіційний вісник України, 2018 р., № 16, ст. 559), планом дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219 (Офіційний вісник України, 2023 р., № 4, ст. 337), пріоритетними напрямками та завданнями (проектами) цифрової трансформації на 2024—2026 роки, схваленими розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 р. № 735 “Деякі питання цифрової трансформації” (Офіційний вісник України, 2024 р., № 75, ст. 4449).

Крім того, протистояння культурному стиранню, культурному геноциду та апропріації з боку Російської Федерації через розвиток української культури як основи консолідації української нації та зміцнення її ідентичності є одним з векторів Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392, та Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121, що є базовими документами для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

Стратегія відповідає зобов'язанням України згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода про асоціацію), ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, положенням Європейського порядку денного у сфері культури та Робочого плану Європейського Союзу для культури на 2023—2026 роки.

В основу Стратегії покладено дослідження стану розвитку української культури, що проводилися державними та недержавними науковими інституціями, громадськими та міжнародними організаціями, незалежними експертами.

У роботі над розробленням Стратегії взяли участь 46 осіб з числа представників МКСК, інших центральних органів виконавчої влади, наукових і навчальних інституцій, закладів культури, проектів міжнародної технічної допомоги, військових адміністрацій, профспілки працівників культури, народних депутатів України, яких було включено до складу

робочої групи з питань розроблення Стратегії розвитку культури, утвореної згідно з наказом МКСК від 13 грудня 2024 р. № 908, фахівці різних секторів сфери культури в ході фахових консультацій під час реалізації проекту RES-POL, що фінансується Європейським Союзом, а також 771 представник неурядових організацій, аналітичних центрів, міжнародних організацій та проектів, наукових установ та закладів освіти, закладів культури, управлінців сфери культури регіонального та місцевого рівня, незалежних експертів, митців, дослідників та громадських активістів в ході публічних консультацій. Такий підхід забезпечив інклюзивність та відкритість процесу.

Аналіз поточного стану справ, тенденції та обґрунтування щодо необхідності розв'язання виявлених проблем

З 2016 по 2024 рік, не дивлячись на фактичну декларативність Довгострокової стратегії розвитку української культури у зв'язку з відсутністю чіткого механізму її реалізації, українська культура пройшла шлях стабілізації після Революції Гідності, активного розвитку до 2020 року та трансформації спочатку через потрясіння від обмежень внаслідок пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, а потім — після початку збройної агресії Російської Федерації проти України, коли культурі, як і всім іншим сферам державної політики, довелося переорієнтуватися на підтримку боротьби українців за виживання як незалежної культурної та політичної нації.

Ключовими тенденціями для сфери культури в Україні в період з 2016 до 2022 року стали:

зміцнення української національної ідентичності через культуру (розвиток українського кінематографа шляхом прийняття Закону України “Про державну підтримку кінематографії в Україні” та виробництво фільмів і серіалів патріотичного спрямування; підтримка національної пам'яті шляхом усунення спадщини комуністичного тоталітарного режиму; популяризація і посилення ролі української мови шляхом прийняття Закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”; захист нематеріальної культурної спадщини — зокрема шляхом застосування тих елементів, які отримали статус нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО (петриківський розпис, косівська кераміка, традиція приготування українського борщу тощо);

поступальний розвиток креативних індустрій шляхом введення в українське правове поле терміна “креативні індустрії” та визначення переліку видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій. Експортною стратегією України на 2017—2021 роки креативні індустрії було визначено як один із семи перспективних для експорту секторів економіки;

активізація сфери культури у секторальній децентралізації, акцентуючи увагу на створенні умов для забезпечення населенню доступу до якісних культурних послуг шляхом реформування системи забезпечення населення культурними послугами — введення в правове поле терміна “культурна послуга”, напрацювання рамкових документів для модернізації інфраструктури, оновлення матеріально-технічного забезпечення закладів культури, реалізація двох циклів конкурсу культурно-мистецьких проєктів “Малі міста — великі враження” та двох циклів освітніх програм для менеджерів культури з територіальних громад “Академія культурного лідера” тощо;

удосконалення механізму конкурсного розподілу бюджетних коштів та перехід до проєктного фінансування, орієнтованого на досягнення видимих кінцевих результатів шляхом створення двох відповідних державних установ — Українського інституту книги та Українського культурного фонду;

інтеграція в європейський культурний простір (участь України з 2016 року у програмі ЄС “Креативна Європа”, приєднання у 2019 році до Літературної премії Євросоюзу, у 2020 році — до Європейського фонду підтримки спільного виробництва та розповсюдження художніх кінематографічних та аудіовізуальних творів (EURIMAGES) та до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, у 2021 році — до Розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи);

диджиталізація як один із інструментів забезпечення доступу до культури під час пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України.

Також важливим є проєкт “Велика реставрація”, реалізація якого початково розраховувалася на три роки (2021—2023), та реформа фінансування системи забезпечення населення культурними послугами, реалізація якої початково планувалася на десять років (2020—2030). Обидві ініціативи були запроваджені, але так повноцінно і не реалізовані у зв’язку з початком збройної агресії Російської Федерації проти України та відповідним переведенням всіх видатків розвитку на зміцнення обороноздатності держави і забезпечення функціонування критичної інфраструктури.

З початку збройної агресії Російської Федерації проти України зазначені тенденції залишились актуальними, трансформувалися перед викликом виживання та збереження, що проявилось через фізичний порятунок (релокацію закладів культури, евакуацію культурних цінностей, консервацію об’єктів культурної спадщини), інформаційний спротив (посилення голосу української культури на міжнародних майданчиках, підтримку української мови, протидію культурному стиранню з боку

окупанта — Російської Федерації), соціальну роль культури (ініціативи підтримки ментального здоров'я, адаптацію культурних практик до умов і викликів, спричинених воєнним станом і його наслідками, проведення культурних заходів для військових, внутрішньо переміщених осіб тощо).

Загалом реалії функціонування сфери культури такі.

В Україні функціонує розгалужена мережа закладів культури, що охоплює різні напрями культурної діяльності, включаючи бібліотеки, клубні заклади, мистецькі школи, музеї, театри, філармонії тощо. Станом на початок 2024 року, згідно з адміністративними даними, базова мережа закладів культури в Україні налічувала 32969 закладів державної та комунальної форми власності.

Мережа закладів культури поступово скорочується, що обумовлено як скороченням чисельності населення України, так і децентралізацією, коли повноваження щодо управління і фінансування закладів культури було передано органам місцевого самоврядування. Динаміка скорочення кількості закладів культури протягом 2017—2024 років за трьома найбільш чисельними групами, що є в більшості територіальних громад, наведена у таблиці.

Таблиця

Вид закладів	2017 рік	2020 рік	2024 рік
Бібліотеки, тис. одиниць	16,8	16,7	12,9
Клубні заклади, тис. одиниць	17,1	16	14,7
Мистецькі школи, одиниць	1280	1317	1259

Відповідно з 2020 по 2024 рік мережа публічних бібліотек скоротилася на 23 відсотки, клубних закладів — на 9 відсотків, а мистецьких шкіл — на 5 відсотків. Таке скорочення могло б бути логічним, оскільки за даними картографування та моделювання мереж закладів культури, здійсненого у процесі реалізації проекту “Децентралізація та реформа культурних послуг”, у 2020 році орієнтовно одна третина публічних бібліотек і клубних закладів були розташовані у населених пунктах з чисельністю жителів менше 250 осіб і відповідно до державних соціальних стандартів і нормативів забезпечення населення закладами культури такі заклади могли б бути реорганізовані чи ліквідовані. Проте скорочення мережі закладів культури станом на 2024 рік обумовлено не лише логічними процесами, а і збройною агресією Російської Федерації проти України, в ході якої заклади культури зазнають пошкоджень або і повного руйнування. Станом на кінець жовтня 2024 р. збитків зазнали 2093 заклади культури, з них 361 — знищено (клубні заклади — 1007, бібліотеки — 746, заклади мистецької освіти —

162, музеї та галереї — 120, театри, кінотеатри та філармонії — 38, парки, зоопарки, заповідники — 16, цирки — 4).

Значна кількість закладів культури із східної та південної частин України були евакуйовані до інших регіонів України. У період з 2022 по 2024 рік переміщено 197 закладів культури та закладів освіти сфери культури в більш безпечні регіони (з них: бібліотек — 64, клубних закладів — 70, музеїв — 18, фахових мистецьких коледжів — 4, мистецьких шкіл — 36, концертних закладів — 2, театрів — 2, заповідників — 1). Із загальної кількості переміщених закладів 83 продовжують провадити основну діяльність, 114 закладів — виїхали, але не відновили основну діяльність. Останнє пов'язано із складністю адаптації до нових умов, інтеграції в уже сформовані культурні середовища.

Загальна кількість закладів культури та закладів освіти сфери культури, які опинилися на тимчасово окупованих територіях, станом на жовтень 2024 р. становила 2200 (Луганська область — 647, Запорізька — 635, Херсонська область — 542, Донецька область — 331, Харківська — 42, Миколаївська область — 3). Інформація про заклади культури та заклади освіти сфери культури, які розташовувалися на окупованих територіях та на територіях Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, відсутня.

На тимчасово окупованих територіях Російська Федерація проводить системну політику культурних репресій. Окупанти примушують працівників закладів культури до співпраці, знищують українські заклади культури та об'єкти культурної спадщини, вдаються до системного мародерства та перепрофілювання українських культурних інституцій. Це спричиняє масштабні втрати культурної ідентичності для жителів окупованих регіонів.

За даними репрезентативного загальнонаціонального соціологічного опитування “Стійкість під час повномасштабної війни” (КМІС, 2024), лише 56 відсотків респондентів відзначили достатній рівень доступності закладів культури, при цьому 36 відсотків респондентів відзначили недоступність/недостатню кількість закладів культури.

Таким чином, незважаючи на широку розгалуженість мережі закладів культури, невирішеною залишається невідповідність між розподілом закладів культури за регіонами та розселенням населення, для якого і функціонують заклади.

Іншими проблемами закладів культури є застаріла матеріально-технічна база та обмежений доступ до культурних послуг у сільських територіальних громадах, які загалом можна вважати наслідком ще однієї проблеми — недостатність фінансування сфери культури.

За даними інвентаризації та оцінки якісного стану базової мережі закладів культури, здійснених МКІП у 2020 році, матеріально-технічне забезпечення майже половини комунальних закладів культури оцінювалось

як задовільне, а третини — як добре. Найкращий рівень матеріально-технічного забезпечення серед усіх закладів культури місцевого рівня мали мистецькі школи, що пояснюється наявністю конкретних вимог до матеріально-технічного забезпечення мистецьких шкіл, затверджених наказом Міністерства культури від 19 червня 2014 р. № 475, дотримання яких необхідне для проходження школами ліцензування. Кращу ситуацію з матеріально-технічним забезпеченням у мистецьких школах підтверджує і те, що у 40,5 відсотка шкіл за останні 10 років було проведено капітальні ремонти, в той час як цей показник виявився притаманним лише для 20,5 відсотка бібліотек і 24,9 відсотка клубних закладів.

Ураховуючи відсутність в період з 2020 року цільових програм фінансування оновлення матеріально-технічного забезпечення закладів культури, а потім і збройну агресію Російської Федерації проти України, матеріально-технічне забезпечення закладів культури продовжує потребувати оновлення для створення умов надання якісних культурних послуг.

Щодо незалежних культурних інституцій в Україні відсутній їх облік, облік їх потреб, відповідно неможливо оцінити їх вплив на розвиток сфери культури загалом. Недостатність державного механізму підтримки та надмірна бюрократизація діяльності позбавляють незалежні культурні проекти можливостей для сталого розвитку. Це послаблює конкурентоспроможність української культури та обмежує її потенціал як чинника соціальної згуртованості.

Результати загальнонаціонального репрезентативного опитування щодо культурних практик населення (КМІС, 2023) демонстрували такі негативні тенденції:

62 відсотки дорослого населення за останній рік не відвідували ані книгарню, ані бібліотеку (проти 60 відсотків у 2018 році);

40 відсотків за останній рік не відвідали жодного культурного заходу (проти 49 відсотків у 2018 році);

31 відсоток відвідували б культурні заходи частіше, якби в них було більше грошей (проти 50 відсотків у 2018 році); 42 відсотки — якби було більше вільного часу (проти 45 відсотків у 2018 році); 37 відсотків — якби культурні заходи були ближчими до місця проживання або роботи (проти 19 відсотків у 2018 році); 6 відсотків населення зазначає, що відвідувало б частіше, якби культурні заходи були цікавіші (проти 5,5 відсотка у 2018 році);

17 відсотків ніколи не займалися культурно-мистецькою діяльністю і це їх зовсім не цікавить (проти 49 відсотків у 2018 році).

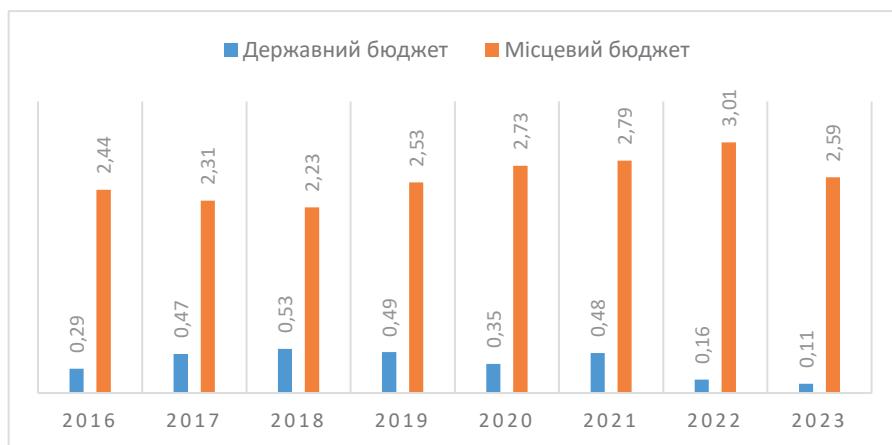
Таким чином, за останні п'ять — сім років чітко простежується, по-перше, стрімке зростання інтересу до занять культурно-мистецькою діяльністю та поступове зростання відвідуваності культурних заходів, по-

друге, відсутність значимих змін у якості культурних заходів, по-третє, стрімке падіння фізичної/територіальної доступності закладів культури. Останнє пояснюється безпековими факторами — більшість закладів культури не мають обладнаних укриттів та відповідно не можуть повноцінно функціонувати. Поступове зростання участі населення в культурних практиках за відсутності фізичної/територіальної доступності закладів культури, пояснюється виїзними заходами, організованими мистецькими колективами на підтримку сил оборони, внутрішньо переміщених осіб тощо. Проте такі заходи мають нерегулярний характер. Відсутність змін у якості культурних послуг, а також зниження рівня фізичної та територіальної доступності закладів культури негативно впливають на формування регулярної участі населення у культурних практиках. Це не дає змогу використовувати інструменти культури для формування згуртованого суспільства, об'єднаного спільними традиціями та цінностями.

Фінансування сфери культури

Результати аналізу даних, оприлюднених на офіційному державному вебпорталі Open Budget, про виконання державного та місцевих бюджетів у 2016—2023 роках, представлені на діаграмі, свідчать, що видатки державного та місцевих бюджетів на культуру і мистецтво не є стійкими.

Діаграма. Частка видатків на культуру та мистецтво у структурі державного та місцевих бюджетів у 2016—2023 роках, відсотків

Після початку збройної агресії Російської Федерації проти України у 2014 році обсяг видатків з місцевих бюджетів на культуру знижувався. Лише у 2019 році під час реалізації реформи децентралізації тенденція повернулася до позитивної, досягнувши свого максимуму у 2022 році — 3,01 відсотка. Важливо підкреслити, що ці коливання можуть бути відстежені лише у відносних показниках. Фактичні суми коштів, передбачені в місцевих бюджетах культури, у 2022 році були значно меншими порівняно з попередніми роками.

Фактичні видатки на культуру з державного бюджету у період з 2016 по 2022 рік змінювалися, виявляючи обернено пропорційну динаміку щодо місцевих бюджетів. Коли частка видатків на культуру з місцевих бюджетів зменшувалася, частка з державного бюджету збільшувалася, ймовірно, маючи компенсаторний характер. Однак після початку збройної агресії Російської Федерації проти України видатки на культуру як з державного, так і з місцевого бюджетів різко знизились.

Український культурний фонд, який є головним державним інвестором у культуру, протягом 2023—2024 років працював з бюджетом у чотири рази меншим, ніж до повномасштабного вторгнення. Це спричинило різке скорочення фінансування культурних проектів та поставило незалежний сектор культури на межу виживання. Водночас команда Українського культурного фонду працює над залученням додаткових ресурсів, щоб підтримувати більше проектів не лише коштом державного бюджету, а і завдяки інвестиціям. За інформацією Українського культурного фонду, у 2022 році підтримано 32 проекти, а у 2023 році — 213 проектів, що свідчить про ефективність використання ресурсів і стратегічний підхід Українського культурного фонду до залучення додаткового фінансування.

Стабільно низькою залишається і частка капітальних видатків за КФКВК 0820 Культура та мистецтво в структурі місцевих бюджетів, коливаючись на рівні 5—7 відсотків. Серед поточних видатків левову частку стабільно займають видатки на оплату праці та нарахування на заробітну плату — понад 60 відсотків. При цьому, не зважаючи на те, що частка таких видатків перевищує 60 відсотків, заробітна плата працівників сфери культури залишається нижчою, ніж середня по Україні, — в різні роки орієнтовно на 30 відсотків.

На 2025 рік на законодавчому рівні встановлено прожитковий мінімум в розмірі 2920 гривень на одну особу на місяць. За даними Мінсоцполітики, фактичний розмір прожиткового мінімуму на одну особу (з урахуванням суми обов'язкових платежів) у грудні 2024 р. становив 8973 гривні, що втричі більше за розмір, затверджений у Державному бюджеті України на 2025 рік. Частка витрат на культуру у фактичному розмірі прожиткового мінімуму становить 196 гривень. Для порівняння, за даними Українського інституту книги, середня ціна книги в 2023 році становила 343 гривні. Це означає, що витрати на культуру у фактичному прожитковому мінімумі значно нижчі, і фактично населення має значно менше коштів, що ускладнює доступ до культурних практик навіть на мінімальному рівні.

Наведені дані свідчать про необхідність модернізації сфери культури (управління, фінансування, інфраструктура) для її збереження.

Людські ресурси сфери культури

Станом на липень 2024 р. чисельність фактично працюючих працівників державних та комунальних закладів культури становила 111,5 тис. осіб, що на 27 відсотків менше порівняно з лютим 2022 року.

Протягом останніх 10 років спостерігається стійка тенденція до відпливу фахівців із сфери культури. Першочергова основа цього явища — неконкурентний рівень оплати праці. Проте проблема браку кваліфікованих працівників лиш загострилася в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України, коли майже 4 тис. працівників сфери культури залишилися на тимчасово окупованих територіях, понад 6 тис. — виїхали за кордон, 113 — загинули після мобілізації під час виконання бойових завдань або як цивільні особи внаслідок військових дій російської армії. Станом на жовтень 2024 р. 23 працівники сфери культури є зниклими безвісти, а п'ять перебувають в російському полоні.

Розмір оплати праці не мотивує молодих спеціалістів обирати фах у сфері культури, а особливо працювати в невеликих населених пунктах. Ця ж проблема змушує кваліфіковані кадри до виходу з професії, зміни сфери діяльності або ж виїзду взагалі за кордон. Крім того, у прифронтових територіальних громадах існує брак як управлінців сфери культури, так і співробітників закладів культури, що мають досвід або необхідні знання. Нестача фахівців у сфері культури, особливо молодого віку, є значною проблемою, яка потребує комплексного розв'язання.

Після деокупації українських територій критично важливим завданням стане повернення української культури, яке вимагає врахування локального контексту тих територій. Відповідно відновлення сфери культури на деокупованих територіях вимагатиме повернення фахівців також з тих територій, що сприятиме відродженню автентичності регіонів, збереження культурної спадщини та інтеграції громадян у загальноукраїнський культурний простір.

Не є дієвою система управління закладами. Низька ефективність поточної системи призначень керівників державних та комунальних закладів культури, відсутність необхідних сучасних компетенцій у керівників для створення актуального конкурентоспроможного культурного продукту та продукту креативних індустрій, невідповідність законодавства щодо контрактної системи сучасним реаліям стримують розвиток інституцій бюджетної сфери. Функціонування в умовах воєнного стану яскраво продемонструвало потребу в реформуванні існуючої системи управління закладами культури, зокрема конкурсної системи призначення керівників закладів, повноважень органів управління закладами, забезпечення більшої автономії закладів у питаннях кадрової політики та інших передумов для їх організаційної гнучкості.

Іншою проблемою для працівників закладів культури всієї України є невідповідність або недостатня підготовленість цих працівників до взаємодії з різними соціальними групами. За час збройної агресії Російської Федерації проти України українське суспільство стало більш строкатим в контексті дроблення цільових аудиторій для сфери культури — внутрішньо переміщені особи, ветерани війни, військовослужбовці, особи з інвалідністю внаслідок війни, сім'ї військовослужбовців, що служать, загинули, зникли безвісти, перебувають в полоні тощо. Все це вимагає від працівника закладу культури розуміння цих груп, їх інтересів, потреб і відповідно адаптації культурної послуги.

Складним залишається питання щодо мобілізації спеціалістів сфери культури з унікальними фаховими рисами (талант, компетенції, обсяг інвестицій всіх видів, вже вкладених у підготовку цього вузькопрофільного спеціаліста тощо). Відсутність механізму бронювання спеціалістів сфери культури загрожує подальшому відпливу професіоналів та зниженню інтелектуального потенціалу країни.

Мистецька освіта

Для успішного відновлення та подальшого розвитку сфери культури в цілому особливої уваги потребує розвиток людського капіталу, який тісно пов'язаний з ефективністю мистецької та культурологічної освіти.

В Україні функціонує система закладів спеціалізованої освіти мистецького спрямування, які надають мистецьку освіту на восьми рівнях Національної рамки кваліфікацій і працюють у системі: позашкільної освіти (мистецькі школи, які реалізують освітні програми початкової мистецької освіти); повної загальної середньої освіти (мистецькі ліцеї, які реалізують освітні програми початкової та профільної мистецької освіти, що здобувається одночасно з початковою, базовою та профільною середньою освітою); фахової передвищої освіти (фахові мистецькі коледжі, які реалізують освітні програми фахової передвищої освіти за спеціальностями галузі знань “Культура, мистецтво та гуманітарні науки” мистецького і культурологічного спрямування); заклади вищої освіти мистецького і культурологічного спрямування (університети, академії, інститути, які реалізують освітні програми трьох рівнів вищої освіти за спеціальностями галузі знань “Культура, мистецтво та гуманітарні науки” та спеціальністю “Архітектура та містобудування” мистецького і культурологічного спрямування і частково підготовки докторів наук. Станом на вересень 2024 р. мережа закладів спеціалізованої освіти мистецького спрямування налічує 1259 мистецьких шкіл (314,8 тис. здобувачів освіти), 49 фахових мистецьких коледжів (14,6 тис. здобувачів освіти) та чотири заклади вищої освіти (1,97 тис. здобувачів освіти), засновані територіальними громадами і перебувають у комунальній власності територіальних громад; одна мистецька школа, шість мистецьких ліцеїв (1,8 тис. здобувачів освіти),

чотири фахових мистецьких коледжі (0,67 тис. здобувачів освіти) та 14 закладів вищої освіти мистецького спрямування (система освіти) (13,72 тис. здобувачів освіти), державної форми власності.

З 2017 року мистецька освіта долучилася до освітньої реформи в країні, що вимагає від закладів мистецької освіти осучаснення, зміни стандартів діяльності, актуалізації змісту, реформування функцій управління на всіх рівнях, зокрема в частині усвідомлення органами управління регіонального рівня своїх функцій із здійснення контролю за дотриманням органами місцевого самоврядування вимог законодавства у сфері культури і освіти. Проблеми системи управління спричинені недостатньою кількістю кваліфікованих спеціалістів, що призводить до слабкої підтримки впровадження державної політики у сфері мистецької освіти на регіональному та місцевому рівні. Останнє призводить до обмеження доступу населення, передусім дітей, до початкової мистецької освіти через закриття, об'єднання, перепрофілювання закладів мистецької освіти та обмеження автономії мистецьких шкіл.

Проблемами також є недостатнє розуміння закладами вищої освіти, які надають освіту в галузі академічного мистецтва, необхідності формування у здобувачів освіти підприємницьких та організаційних компетентностей для їх більш успішної професійної самореалізації; інертність фахових мистецьких коледжів у питаннях оновлення підходів та методик підготовки фахівців, особливо викладачів мистецьких шкіл та працівників культури в територіальних громадах, та загалом змісту мистецької освіти відповідно до сучасних потреб; повільна реалізація мистецькими школами принципів та інструментів, визначених Концепцією сучасної мистецької школи (наказ Міністерства культури від 20 грудня 2017 р. № 1433), та невиконання ними норм законодавства; брак методичних матеріалів українською мовою.

Бібліотечна справа

Державний бібліотечний фонд України, який складається з фондів бібліотек, що є у державній і комунальній власності, фондів бібліотек самоврядних організацій, на початок 2024 року становив понад 301 млн. примірників документів, але він зазнав значного скорочення через списання зношених примірників (більше 13 млн. у 2023 році), вилучення російської пропагандистської літератури та зменшення нових надходжень на 85 відсотків.

За даними бібліотечної статистики (форма № 6-НК), із місцевих бюджетів усіх рівнів виділяли такі обсяги асигнувань на поповнення бібліотечних фондів: 2020 рік — 35168,5 тис. гривень; 2021 рік — 32895,9 тис.; 2022 рік — 9797,3 тис. гривень. До 2022 року з державного бюджету виділяли незначні асигнування на централізовану закупівлю книжок для публічних бібліотек, які здійснював Український інститут

книги. Із початком збройної агресії Російської Федерації проти України це фінансування припинили.

Крім того, збройна агресія Російської Федерації проти України призвела до втрат Державного бібліотечного фонду України через знищення бібліотек на окупованих територіях — 471 публічна бібліотека втратила свої фонди повністю. Темпи оцифрування документів Державного бібліотечного фонду України через слабку технічну базу бібліотек є повільними. Станом на початок 2024 року оцифровано понад 2,8 млн. документів, що становить 0,9 відсотка.

На сьогодні більшість бібліотек, особливо комунальної форми власності, не застосовують сучасні автоматизовані бібліотечні інформаційні системи (АБІС), що могли б спростити та покращити управління бібліотечними процесами. Основними причинами є відсутність фінансування на впровадження АБІС та придбання програмного забезпечення. Це обмежує їх можливості у наданні якісних послуг громадянам і розвитку сучасних бібліотечних практик. Також бібліотеки не мають можливостей отримання еталонного бібліографічного запису та авторитетного запису до видань в цифровому форматі, що ускладнює наповнення їх електронних каталогів. Крім того, бібліотеки України не мають можливості брати участь у створенні міжнародних корпоративних електронних каталогів, таких як WorldCat.

Для подолання проблем і забезпечення ефективного розвитку бібліотечної системи необхідні комплексні реформи, спрямовані на поліпшення технічної бази бібліотек, запровадження сучасних технологій для оцифрування та автоматизації процесів, а також забезпечення належної підтримки з боку держави, місцевих органів влади, громадськості та бібліотечної спільноти. Особливо важливим є створення Національної електронної бібліотеки та Національної системи централізованої каталогізації для інтеграції до відповідних міжнародних проектів.

Незважаючи на виклики, бібліотеки України виконують не лише інформативну функцію, а і соціальну, мають потужний потенціал для консолідації суспільства, рівного доступу до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти та є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави. Паралельно з виконанням основних завдань власної діяльності бібліотеки проводять освітні та просвітницькі заходи, надають допомогу з пошуком та систематизацією інформації, беруть активну участь у культурних заходах територіальних громад, стають місцями спільної дії та підтримки для територіальних громад, що є критично важливим у часи національної кризи.

Мистецтво

Мистецький сектор України формують мистецькі інституції у вигляді державних, комунальних та приватних закладів культури, концертних залів, літературних та художніх організацій, галерей, творчих спілок, асоціацій та об'єднань; закладів мистецької освіти всіх рівнів; агенцій та організаторів мистецьких подій, дослідників мистецтва, авторів та виконавців мистецьких творів, спеціалізованих видавництв, організацій колективного управління авторськими правами, менеджерів культури, галеристів, кураторів тощо.

До базової мережі закладів культури сектору мистецтв належать 110 театрів державної та комунальної форми власності (вісім та 102 відповідно), 25 філармоній, 20 концертних організацій, 16 мистецьких колективів (дев'ять державної форми власності та сім — комунальної), чотири музичних колективи (три державної форми власності, один — комунальної), дев'ять державних циркових підприємств, серед яких сім — стаціонарних цирків, Дирекція пересувних циркових колективів (має шість шапіто, що гастролують всією територією України) та Державна циркова компанія України (створює циркові програми та номери). Протягом 2023 року державними та комунальними театрами було проведено близько 19,5 тис. заходів на власних сценічних майданчиках, які відвідало майже 2,5 млн. глядачів. Ці театри мають 205 стаціонарних сценічних майданчиків (основних та камерних) загальною кількістю 52332 місця.

Збройна агресія Російської Федерації проти України суттєво вплинула на можливість продовжувати професійну мистецьку діяльність. Ті, хто не покинув країну за час повномасштабного вторгнення, потребують створення та обладнання безпечних просторів для продовження професійної діяльності.

У зв'язку з ризиками фізичного знищення фондів збройною агресією Російської Федерації проти України та підвищенням попиту на виконання української музики виникло питання збереження неоцифрованої нотної спадщини українських композиторів. Сьогодні в Україні наявний величезний масив нотної спадщини, яка потребує узагальнення, зосередження її даних на єдиному ресурсі та адаптації джерела даних до вимог часу. З метою ведення обліку, подальшого збереження, використання мистецькими колективами, просування українського музичного продукту як в Україні, так і за кордоном, існує потреба у створенні єдиного державного ресурсу з нотною бібліотекою українських композиторів.

При цьому чутливим залишається питання недостатньої модерації конфліктних ситуацій в секторі щодо виконання творів російських авторів.

Креативні індустрії

Креативні індустрії в Україні є відносно молодим сектором економіки із значним потенціалом для створення та реалізації нового інноваційного продукту креативних індустрій, що генерує високу додану вартість та створює нові робочі місця, а також є гнучким та адаптованим до соціально-економічних змін та структурної перебудови економіки.

За категорією “Online creativity” Глобального індексу інновацій Україна хоча і опустилась на дві сходинки на 44 позицію у 2023 році порівняно з 2022 роком (42 позиція), однак порівняно з 2021 роком вона стримала позицію на одну сходинку вище (45 позиція у 2021 році).

За категорією “Creative goods and services” Глобального індексу інновацій Україна піднялась на п'ять сходинок і зайняла 82 позицію у 2023 році порівняно з 2022 роком (87 позиція у 2022 році), а порівняно з 2021 роком піднялась аж на 11 сходинок (93 позиція у 2021 році).

Водночас за період збройної агресії Російської Федерації проти України зростання інфляції спричинило ресурсну кризу в країні, згортання економічної діяльності у сфері, падіння купівельної спроможності домогосподарств, різке падіння рівня виробництва продукту креативних індустрій та спроможності експортного потенціалу. Ця проблема також візуалізується в результатах Глобального індексу інновацій: експорт креативних товарів у 2022 році знизився з 78 до 82 позиції. Ланцюги постачання продукту креативних індустрій порушені через воєнні дії.

За результатами останнього дослідження Українського культурного фонду та МКСК з країни виїхало більше 20 відсотків креативних фахівців, 37 відсотків представників креативних індустрій втратили роботу або не отримують зарплату. Постає проблема відпливу професійного трудового ресурсу за кордон або в інші галузі економіки.

Також стрімке падіння прослідковується у категорії “Creative Outputs” Глобального індексу інновацій: у 2022 році порівняно з 2021 роком Україна опустилась з 48 до 63 позиції, що здебільшого пов'язано із суттєвим падінням показників діяльності у сфері правового захисту інтелектуальної власності щодо нематеріальних активів, торгових марок та промислових зразків за походженням (у категорії “Intangible assets” з 29 до 62 позиції). Після повномасштабного вторгнення ухвалено Закон України від 1 квітня 2022 р. № 2174-IX “Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України”, який передбачає зупинку перебігу строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав тощо з дня запровадження в Україні воєнного стану у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації. Перебіг строків продовжується з дня, що

настає за днем скасування воєнного стану, з урахуванням часу, що минув до їх зупинення.

Незважаючи на кризи і обмеження, показники за окремими категоріями Глобального індексу інновацій демонструють, що українські креативні індустрії мають унікальну здатність адаптуватися до складних умов, продовжуючи створювати конкурентоспроможні культурні продукти та продукти креативних індустрій: “Мавка. Лісова пісня” стала найкасовішою українською анімаційною стрічкою часів незалежності; за даними проекту RES-POL, музичний диджитал-ринок у 2022 році виріс на 9 відсотків, а у 2023 році ще на 3 відсотки. За підрахунками представників індустрії, ринок диджитал-музики у 2023 році становив 33 млн. євро. Крім того, частка користувачів музичного потокового онлайн-мовлення в Україні збільшується. Якщо у 2019 році вона становила лише 0,9 відсотка, то у 2023 році вже сягнула 5 відсотків. Це доводить їх готовність інтегруватися у європейські інноваційні кластери, зосередившись в майбутньому на нарощуванні експорту креативних товарів і послуг, враховуючи обмеженість внутрішніх ресурсів, особливо фінансових, в умовах воєнного стану.

Одним із яскравих прикладів успішного українського продукту креативних індустрій 2024 року, що поєднує бізнесові інтереси з важливими націєтворчими завданнями, є феномен гри S.T.A.L.K.E.R. 2: Серце Чорнобиля. Відеогра стала не лише важливим елементом культурної експансії України на глобальному ринку, але і інструментом популяризації національного наративу. Завдяки інтеграції української історії, міфології та сучасного контексту такі проекти формують позитивний імідж України у світі, зміцнюють українську національну ідентичність та підвищують конкурентоспроможність і впізнаваність українських креативних індустрій на міжнародній арені.

Для забезпечення подальшого сталого розвитку креативних індустрій як важливої частини національної економіки і культури необхідна системна державна політика, що передбачає впровадження інноваційного підходу до розвитку інфраструктури: створення інноваційних хабів, підтримка культурних центрів, модернізація виставкових та навчальних просторів. Важливою є також підтримка державними інструментами, такими як гранти, програми навчання та перекваліфікації.

При цьому кожен підсектор галузі креативних індустрій має власний рівень зрілості та специфічні виклики.

Книговидання та книгорозповсюдження, маючи стабільне зростання попиту на українські книги, активний розвиток ринку завдяки інтересу до української мови та культури все ж стикається з браком фахових спеціалістів, дефіцитом обігових коштів для випуску нових видань, логістичними труднощами та нерівномірністю роздрібною мережі книгорозповсюдження в регіонах.

Українська музична індустрія активно інтегрується в міжнародний ринок завдяки платформам потокового онлайн-мовлення та популярності виконавців за кордоном, проте стикається з викликами недостатньої кількістю якісних студій звукозапису, доступу до якісного продюсування, низького рівня обізнаності споживача у сфері інтелектуальної власності та незахищеності авторських прав, що ускладнюють розвиток, особливо для нових артистів.

Українські студії здобули гарну репутацію у створенні CGI, VFX та анімаційних продуктів, проте високі витрати на спеціалізоване обладнання, програмне забезпечення, а також відсутність системних ініціатив для розвитку гальмують не лише зростання ринку, але і обмежують можливості для виходу на міжнародну арену та створення нових робочих місць у креативній економіці України.

Українська модна індустрія активно розвивається, а українські бренди все частіше представлені на міжнародних виставках і тижнях моди. Попит на український одяг зростає завдяки підтримці національного виробника, проте застаріла інфраструктура — виробничі потужності, спеціалізовані майстерні та лабораторії для тестування матеріалів — ускладнює запуск нових колекцій в умовах високих витрат на виробництво. Серед ключових викликів цього сектору креативних індустрій також можна назвати брак доступу до фінансування, брак обігових коштів, брак управлінських компетентностей та брак кадрів загалом.

Народні художні промисли перебувають у стані кризи, що призводить до поступової втрати унікальних виробничих технологій і художніх технік, загрожуючи зникненням цієї галузі. Народні художні промисли є частиною сфери нематеріальної культурної спадщини, яка потребує комплексної трансформації та розвитку відповідно до сучасних міжнародних трендів, визначених зокрема UNESCO. Для того, щоб вийти на новий рівень розвитку, зокрема на міжнародну комерційну арену, народні промисли потребують підтримки, модернізації та адаптації до сучасних вимог ринку. Водночас здійснюється переосмислення їх ролі як основи автентичності та самобутності України, що свідчить про потенціал до зростання цієї сфери. Основні проблеми галузі народних художніх промислів включають: зменшення кількості майстрів, які володіють унікальними техніками; витіснення автентичних вітчизняних виробів стилізованими підробками; відсутність народних художніх промислів в інформаційному просторі країни; невідповідність нормативно-правової бази сучасним вимогам галузі.

Для відродження зазначеної галузі МКСК розроблено новий проект Закону України “Про народні художні промисли”, який був зареєстрований у Верховній Раді України 28 серпня 2024 року. Також триває робота над проектом Державної цільової національно-культурної програми розвитку народних художніх промислів, метою якої є розвиток цієї галузі як сектору креативних індустрій, збереження унікальних виробничих технологій і

художніх технік, а також підвищення інвестиційної та туристичної привабливості регіонів, де традиційно розташовані осередки народних художніх промислів.

Таким чином, розвиток креативних індустрій в Україні потребує комплексного підходу, включаючи підтримку держави та стимулювання міжнародної співпраці для ефективного використання їх потенціалу на внутрішньому та зовнішньому ринку.

Культурна спадщина та національна пам'ять

Загальна кількість об'єктів культурної спадщини в Україні, взятих на облік станом на 31 грудня 2023 р., становила 149323 об'єкти, з них — 119939 мають статус пам'яток культурної спадщини, а 29384 — статус щойно виявлених об'єктів культурної спадщини. Серед пам'яток культурної спадщини: 66675 — пам'ятки археології; 36219 — пам'ятки історії; 13897 — пам'ятки архітектури та містобудування; 2639 — пам'ятки монументального мистецтва; 388 — садово-паркового мистецтва, ландшафту; 121 — науки і техніки.

Державну частину Музейного фонду України зберігають 651 музей та заповідник — юридичні особи, з них: комунальні — 593; державні — 58 та 1078 музеїв, що діють у складі установ, підприємств, організацій та закладів освіти. На неокупованій частині України зберігається 10,3 млн. музейних предметів державної частини Музейного фонду України, зокрема евакуйовані музейні предмети, натомість на тимчасово окупованих територіях залишається 1,7 млн. музейних предметів. Загальна кількість музеїв, що залишаються на тимчасово окупованих територіях, — 90, з них — 31 на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Основними нормативно-правовими актами у зазначеній сфері є Конституція України, Закони України “Про музеї та музейну справу”, “Про охорону культурної спадщини”, “Про культуру”, “Про бібліотеки і бібліотечну справу”, “Про Національний архівний фонд та архівні установи”, “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей”. За час їх дії ці закони зазнали понад 50 змін і доповнень, а їх положення постійно уточнювалися різними підзаконними актами, загальна кількість яких в частині питань культурної спадщини наближається до 500 постанов. З них 221 постанова стосується безпосередньо врегулювання питань культурної спадщини, зокрема 73 постанови охоплюють питання нерухомої культурної спадщини, а 12 — нематеріальної культурної спадщини. Більшість постанов (210) вирішують питання, пов'язані з культурними цінностями, 71 постанова регулює музейну справу. Однак, незважаючи на велику кількість підзаконних актів, лише 17 із них (4 відсотки) мають вирішальне значення для галузі і активно застосовуються як на практиці, так і через перехресні посилення. Також за період діяльності міжнародних інституцій у сфері захисту культурної спадщини було розроблено ряд

документів, норми багатьох із яких і досі не інтегровані в національне законодавство.

Повільна та неузгоджена цифровізація, брак національної стратегії, яка визначала б загальні завдання і межі щодо оцифрування культурної спадщини. За даними проекту RES-POL, в секторі спостерігається відсутність професійної та технічної спроможності інституцій культурної спадщини управляти процесом цифровізації. Несприйняття інституціями необхідності оприлюднити колекції і відкритого доступу. Як наслідок, сьогодні з приблизно 12 млн. одиниць Музейного фонду України он-лайн доступно майже 49 тис. об'єктів. Кожен музей, який оцифровує свої колекції, робить це за власним стандартом та розміщує он-лайн на своєму веб-сайті власним способом. Високим є ризик низької якості даних, неможливості їх в майбутньому інтегрувати в інші системи.

Відсутня верифікована, зведена база даних всіх інституцій, які зберігають Музейний фонд України, відсутній реєстр як державної, так і приватної частини рухомої культурної спадщини, доступних і безпечних систем електронного обліку колекцій, відсутня єдина система реєстрації (обліку) музеїв різних видів, статусу, відомчого підпорядкування, форми власності та організаційно-правової форми, як наслідок — розмита відповідальність на рівні держави, територіальних громад та інституцій, неможливість ефективно захищати культурну спадщину, неможливість планувати, комунікувати із суб'єктами у галузі культурної спадщини щодо захисту та розкриття потенціалу доручених їм об'єктів культурної спадщини.

Існуючі обмеження пам'яткоохоронного режиму пам'яток культурної спадщини не є загальнодоступним, що призводить до ускладнення планування суб'єктами господарювання своєї діяльності, непрозорості механізму надання адміністративних послуг, неефективності здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства про охорону культурної спадщини, високих корупційних ризиків, зловживань у сфері охорони культурної спадщини.

Ураховуючи переобтяження галузі культурної спадщини нормативно-правовими актами, положення частини з яких ще і створюють правові колізії, відсутність синхронізації українського законодавства з міжнародним правом, законодавство у сфері збереження культурної спадщини потребує системної ревізії та уніфікації для створення єдиного консолідованого закону, який регулював би всі аспекти культурної спадщини, зокрема виявлення, охорону, збереження, популяризацію та передачу майбутнім поколінням нерухомої, рухомої та нематеріальної культурної спадщини — Кодексу культурної спадщини.

Російська Федерація грубо, систематично і масштабно порушує норми міжнародного гуманітарного права щодо культурних цінностей. Політика Російської Федерації щодо культурної спадщини України і української

національної ідентичності спрямована на культурне стирання, культурну апропріацію, культурний геноцид. Дії представників Російської Федерації щодо нападів, руйнування, розграбування культурних цінностей містять склад воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Проте культурна спадщина, як і сфера культури в цілому, не включені до системи національної безпеки. Відсутність державної стратегії збереження та реагування на виклики, спричинені збройною агресією Російської Федерації проти України, загрожує втратою історичних об'єктів та мистецьких колекцій. Брак комплексних протоколів дій для музейних установ та пам'яткоохоронних організацій під час надзвичайних ситуацій ускладнює їх фізичне збереження, евакуацію та захист від мародерства та руйнування.

Станом на кінець жовтня 2024 р. кількість постраждалих пам'яток культурної спадщини становить 1179 об'єктів (з них: національного значення — 120, місцевого — 990, щойно виявлених — 69). Перебування частини території України у тимчасовій окупації Російською Федерацією унеможливорює розрахунок точної кількості пошкоджених чи зруйнованих пам'яток культурної спадщини, що постраждали в ході бойових дій та окупації. Окремою проблемою для культурної спадщини України на тимчасово окупованих територіях є пограбування Російською Федерацією — з восьми музейних закладів в п'яти деокупованих областях України викрадено 34872 і знищено 62 музейних предмети, що підтверджується документально. Відомі факти внесення музейних предметів державної частини Музейного фонду України, що залишилися в музейних закладах, розташованих на тимчасово окупованих територіях, до державного каталогу Музейного фонду Російської Федерації.

Держава досі не має системного механізму оцінки культурних втрат, завданих внаслідок військових (бойових) дій. Відсутні конкретні процедури щодо документування зруйнованих об'єктів культурної спадщини, повернення вкрадених артефактів та компенсації їх втрати. Також відсутній правовий механізм повернення незаконно переміщених колекцій, що створює ризики втрати значної частини національного культурного фонду.

Разом з культурною спадщиною важливим складником формування національної свідомості та зміцнення єдності українського суспільства є національна пам'ять — її відновлення, збереження та поширення. Вкрай важливим для України є використати нинішній стан аби відмовитися від пост-радянської культури звеличення та пафосу навколо вшанування пам'яті жертв російсько-українською війни та піти європейським шляхом інклюзивної культури пам'яті із залученням комеморативних практик та стишеної, але тим самим більш людино-орієнтованої та щирої меморіалізації. Крім того, комеморативні практики є важливим інструментом для роботи на деокупованих територіях та у разі возз'єднання спільнот, що певний час були штучно розділеними.

Збройна агресія Російської Федерації проти України оголила критичну важливість культури як елементу національної безпеки. Окупаційні сили не просто ведуть збройну агресію Російської Федерації проти України за території — вони прагнуть стерти українську національну ідентичність, знищуючи культуру як основу національної пам'яті. Викрадення культурних цінностей, руйнація закладів культури та пам'яток культурної спадщини, політика лінгвоциду на окупованих територіях, видалення із біографій видатних діячів, які мали українське походження або були тісно пов'язані з Україною, цих фактів з метою їх привласнення, підміна історичних понять, нівелювання українських традицій — усе це є частиною системної стратегії Російської Федерації проти України.

Культура в умовах воєнного стану і наслідків воєнних дій стала не просто сферою мистецького самовираження, а ключовим інструментом спротиву, національного згуртування та міжнародної впізнаваності і визнання України. Вона стала голосом країни на глобальній арені, активним чинником гуманітарної підтримки та джерелом емоційної стійкості українців.

Проте культура не може залишатися лише у площині виживання та збереження. Вона повинна перейти до фази зміцнення та поступового розширення її впливу.

Ключовими цілями для розвитку культури в Україні на період до 2030 року визначено зміцнення її стійкості, утвердження її як невід'ємного елементу національної безпеки та закладення підвалин для її стрімкого розвитку в наступному періоді стратегічного планування (2031—2035 роки).

Ураховуючи зазначене, пріоритетами розвитку української культури на найближчі п'ять років повинні стати:

інтеграція культури і культурної спадщини у систему національної безпеки як невід'ємних її елементів;

забезпечення системності у використанні культури як м'якої сили для просвіти, поведінкових змін та зміцнення згуртованості суспільства;

розвиток кадрового потенціалу та модернізація професійної підготовки у сфері культури;

відновлення інфраструктури;

оновлення системи управління у сфері культури та поступове забезпечення інституційної сталості;

реформування системи фінансування сфери культури;

розвиток креативних індустрій та інтеграція культури і культурної спадщини в національну економіку;

збереження та популяризація культурної спадщини та культурних цінностей; використання її потенціалу для комплексного розвитку територій;

розширення міжнародної присутності української культури у світовому культурному просторі.

Мета, стратегічні цілі та завдання

Метою Стратегії є утвердження культури в Україні як важливої складової української національної ідентичності та безпеки держави, спрямованої на зміцнення національної єдності, збереження та промоцію культурної спадщини, зміцнення людського капіталу шляхом формування цінностей, застосування творчості і самовираження, а також створення основи для відновлення та подальшого розвитку культурного простору, підвищення впізнаваності та конкурентоспроможності держави.

Досягнення стратегічної мети планується шляхом виконання завдань за чотирма стратегічними цілями:

зміцнення людського капіталу через культурні практики;

захист, збереження, примноження та використання потенціалу культурної спадщини та культурних цінностей;

підвищення стійкості культури як суспільної системи;

інтеграція української культури у глобальні культурні процеси як активного учасника і рівноправного партнера.

Стратегічна ціль 1. Зміцнення людського капіталу через культурні практики

Для досягнення стратегічної цілі 1 визначено такі операційні цілі.

Операційна ціль 1. Інтеграція культури у систему національної безпеки

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

визнання культури пріоритетом національних інтересів України на законодавчому рівні;

оновлення нормативно-правового регулювання збереження та розвитку культурної спадщини, збереження і відновлення національної пам'яті як складових національної безпеки;

забезпечення протидії загрозі культурного стирання внаслідок окупації українських територій, збереження ідентичності корінних народів України, захист нематеріальної культурної спадщини;

залучення експертів у сфері культури як ключових учасників стратегічного планування безпекових і відновлювальних процесів на всіх рівнях організації державної влади;

забезпечення інтеграції культурних практик як чинника національної та локальної ідентичності в освітні програми;

стимулювання отримання додаткової кваліфікації з питань сучасного культурно-мистецького контексту та культурної спадщини представниками силових та дипломатичних структур.

Операційна ціль 2. Деколонізація, подолання імперських наративів та практик замовчування в культурі

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

впровадження ініціатив з деколонізації та деімперіалізації культурного контексту та культурної спадщини;

переосмислення культури пам'яті як партисипативної практики; формування суспільного діалогу навколо суперечливої пам'яті імперського та радянського періодів;

створення умов для розвитку сучасного мистецтва, яке сприяє переосмисленню історії.

Операційна ціль 3. Стимулювання створення якісного культурного продукту та креативного продукту, формування запиту на нього

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

підсилення локальних і національних культурних ініціатив шляхом фінансування індивідуальної мистецької діяльності, інституційного та проектного фінансування та підтримки партнерств;

збільшення асортименту та кількості якісного і доступного українськомовного культурного продукту та креативного продукту, вироблення дієвого механізму його донесення до масового споживача;

розроблення інтерактивних цифрових продуктів для популяризації української культури та отримання культурних послуг он-лайн;

розроблення навчальних програм із креативного підприємництва;

створення умов для доступу до інструментів фінансування для розвитку креативних індустрій (гранти, захист та монетизація авторського права тощо);

підвищення рівня обізнаності щодо прав інтелектуальної власності на культурний продукт та їх застосування.

Операційна ціль 4. Підтримка ментального здоров'я через культурні практики

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

створення культурно-мистецьких програм для психологічної підтримки та соціальної реінтеграції ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп населення;

забезпечення інтеграції культурних практик у програми з психологічної підтримки та збереження ментального здоров'я.

Операційна ціль 5. Розвиток соціальних та громадянських компетентностей через культуру та креативні індустрії, сприяння утвердженню української національної ідентичності

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

запровадження програм підтримки культурних проєктів, що сприяють розвитку критичного мислення, креативності, громадянської відповідальності, толерантності, інклюзивності та ліберальних цінностей, утвердженню української національної ідентичності тощо;

вивчення та підтримка практик взаємодії культури та креативних індустрій з іншими секторами (соціальні питання, медицина, екологія, відновлення територіальних громад, розвиток підприємництва тощо) для вирішення істотних суспільних питань на рівні територіальної громади, регіону та держави.

Операційна ціль 6. Відновлення кадрової спроможності сфери культури

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

впровадження системи регулярного аналізу кадрових потреб у сфері культури у розрізі регіонів;

впровадження інструментів заохочення та стимулювання працівників та менеджерів культури, які залишаються на територіях з високим рівнем небезпеки; розроблення та впровадження моделі стимулювання повернення у деокуповані територіальні громади та території, наближені до зони бойових дій, працівників та менеджерів культури, управлінців у сфері культури органів врядування;

удосконалення контрактної системи для керівників і творчих працівників закладів культури;

посилення компетентностей працівників сфери культури та креативних індустрій у роботі з аудиторіями та їх розвитком;

реформування системи професійних кваліфікацій у сфері культури та галузі креативних індустрій, у тому числі в секторі кінематографа;

підвищення ефективності фахової передвищої та вищої культурно-мистецької освіти.

Очікуваними результатами досягнення стратегічної цілі 1 є:

культуру на законодавчому рівні визначено як складову національної безпеки;

збільшено кількість якісного культурного продукту та розширено доступ до нього завдяки цифровим технологіям;

зростання обсягу реалізованої продукції та суми сплачених податків за сферою креативних індустрій;

запроваджено культурні програми і проекти для підтримки ментального здоров'я населення, реабілітації та адаптації ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп населення;

запроваджено практичний компонент в освітні програми для поступового формування звички участі в культурних та креативних практиках;

створено цілісну систему забезпечення кадрової спроможності сфери культури.

Стратегічна ціль 2. Захист, збереження, примноження та використання потенціалу культурної спадщини та культурних цінностей

Для досягнення стратегічної цілі 2 визначено такі операційні цілі.

Операційна ціль 1. Убезпечення об'єктів культурної та документальної спадщини в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

створення системи оперативного та ефективного реагування на загрози для культурної та документальної спадщини, спричинені різними видами надзвичайних ситуацій (техногенного характеру, природного характеру, соціальні, воєнні);

запровадження системи оцінки ризиків для музейних колекцій та проведення оцінки ризиків для територій можливих бойових дій та виникнення надзвичайних ситуацій;

удосконалення нормативної бази щодо забезпечення процесу евакуації музейних колекцій та музейних предметів (музейних зібрань) у разі безпекової загрози; створення умов для забезпечення своєчасної евакуації культурних цінностей;

проведення регулярної інвентаризації та моніторингу стану збереження Музейного фонду України в евакуації;

створення і забезпечення функціонування захищених і спеціально обладнаних сховищ для зберігання музейних предметів та музейних колекцій (депозитарій музейних предметів); уможливлення збереження українського культурного надбання у фондосховищах держав ЄС;

забезпечення імплементації зобов'язань за Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року та її протоколами;

підтримка ратифікації Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (Нікосійська конвенція), та забезпечення імплементації зобов'язань за цією Конвенцією;

забезпечення консервації та реставрації нерухомих об'єктів культурної спадщини, які зазнали пошкоджень або руйнувань під час бойових дій;

забезпечення пріоритетного оцифрування (створення цифрових копій об'єктів), внесення інформації про культурні цінності в електронний реєстр (рухомої та нерухомої спадщини, особливо з територій, наближених до бойових дій);

відновлення даних щодо втрачених об'єктів культурної спадщини та тих, що перебувають на окупованих територіях;

перегляд наявних і розроблення дієвих методик оцінки збитків і втрат культурної спадщини та впровадження системи підтримки власників об'єктів культурної спадщини, яка є житловими приміщеннями; проведення регулярних оцінок збитків і втрат.

Операційна ціль 2. Інституційне та правове зміцнення системи охорони культурної та документальної спадщини, культурного надбання

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

систематизація і перегляд нормативно-правової бази у сфері охорони культурної спадщини;

примноження культурної спадщини шляхом інтеграції сучасного мистецтва в систему захисту спадщини в результаті створення моделей музеєфікації сучасного мистецтва як нової спадщини;

оновлення процедури реєстрації музейних установ усіх форм власності та обов'язкового обліку музейних колекцій усіх форм власності;

розроблення науково-методичної бази відновлення пам'яток культурної спадщини з урахуванням наслідків воєнних (бойових) дій;

забезпечення виконання моніторингу стану збереження пам'яток культурної спадщини національного та місцевого значення;

забезпечення розроблення і затвердження меж і режимів використання історичних ареалів населених місць, зон охорони пам'яток культурної спадщини, планів організації територій історико-культурних заповідників, планів управління об'єктами всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Операційна ціль 3. Наповнення та розбудова цифрової інфраструктури сектору культурної та документальної спадщини, культурного надбання

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

впровадження інформаційно-комунікаційної системи обліку нерухомих об'єктів культурної спадщини України “Державний реєстр нерухомих пам'яток України”;

формування системи наповнення реєстрів із залученням різних секторів, форматів та інструментів;

створення цифрових копій об'єктів, предметів культурної спадщини, їх облікової документації для збереження у разі знищення чи викрадення;

впровадження реєстру Музейного фонду України;

розроблення та впровадження електронних консерваційних (реставраційних) паспортів об'єктів та предметів культурної спадщини;

забезпечення розвитку системи обліку недержавних фондів культурної спадщини та їх інтеграція у державні реєстри культурної спадщини;

розроблення та впровадження реєстрів/баз даних/національних переліків нотної, фото- і кіноспадщини та унікальних документальних пам'яток;

забезпечення електронної інформаційної взаємодії між інформаційно-комунікаційними системами сфери культури та Національною системою обліку шкоди та збитків, завданих культурній сфері внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, Реєстром збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, що функціонує відповідно до Резолюції CM/Res(2023)3 Комітету Міністрів Ради Європи від 12 травня 2023 р.;

забезпечення доступу до відкритих даних у сферах охорони культурної спадщини (зокрема щодо об'єктів, знищених Російською Федерацією в результаті її збройної агресії), музейної справи, вивезення, ввезення та повернення втрачених культурних цінностей;

забезпечення електронної інформаційної взаємодії з міжнародними базами даних щодо об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей для забезпечення інтеграції в європейський та міжнародний культурний простір.

Операційна ціль 4. Розвиток реставраційної галузі

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

запровадження професії консерватора, розроблення кваліфікаційних та освітніх стандартів;

оновлення освітніх програм підготовки реставраторів і консерваторів, їх синхронізація з європейськими програмами та стандартами;

запровадження сертифікаційних програм для реставраторів рухомої та нерухомої спадщини;

виконання закладами вищої та фахової передвищої освіти програм підготовки фахівців з реставрації, консервації та пам'яткоохоронної діяльності;

створення умов для стимулювання стажування українських реставраторів за кордоном та заохочення іноземних реставраторів та консерваторів до професійної діяльності в Україні;

забезпечення сертифікації архітекторів, які долучені до реставрації, робіт на об'єктах культурної спадщини;

перегляд ролі і завдань Національного науково-дослідного реставраційного центру України;

створення умов для відкриття ринку реставраційних послуг.

Операційна ціль 5. Пошук та повернення культурних цінностей

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

забезпечення повернення культурних цінностей;

забезпечення синхронізації норм законодавства України з питань переміщення культурних цінностей з нормами міжнародного права;

забезпечення підготовки фахівців-юристів, компетентних у питаннях переміщення та повернення культурних цінностей;

інтеграція до міжнародних баз даних культурних цінностей, що перебувають у розшуку, зокрема баз даних Interpol.

Очікуваними результатами досягнення стратегічної цілі 2 є:

створено цілісну систему управління культурною спадщиною;

запроваджено оперативний механізм евакуації культурних цінностей, оцінки ризиків та інвентаризації втрат;

здійснюється оцифрування культурних об'єктів і об'єктів культурної спадщини з метою їх збереження;

забезпечено функціонування та наповнення реєстрів культурної спадщини;

здійснено консервацію пам'яток культурної спадщини, що постраждали внаслідок військових дій;

запроваджено сучасні підходи до реставрації та сертифікації фахівців реставраційної галузі;

створено дієву систему пошуку та повернення втрачених культурних цінностей України.

Стратегічна ціль 3. Підвищення стійкості культури як суспільної системи

Для досягнення стратегічної цілі 3 визначено такі операційні цілі.

Операційна ціль 1. Підтримка спроможності системи управління у сфері культури

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

забезпечення функціонального дизайну системи управління та відповідних спроможностей на регіональному та місцевому рівні; підтримка впровадження змін;

розроблення професійних стандартів для управлінських посад різного рівня та підпорядкування;

розроблення та запровадження системи стимулювання професійного розвитку, що базується на принципах вільного вибору програм, незалежної оцінки фактичних результатів впровадження отриманих знань та обов'язковості фінансової винагороди, що відповідає набутим компетентностям;

запровадження комплексних освітніх програм з практичною складовою для управлінських посад на основі моніторингу потреб (школи лідерів культури, школи молодого фахівця сфери культури для територіальних громад, програми для кураторів та консерваторів тощо);

формування системи збору даних та практик роботи з даними для прийняття управлінських рішень в усіх галузях і секторах сфери культури;

розроблення прозорості системи збору і розподілення роялті та визначення моделі сплати справедливої винагороди авторам і виконавцям та розміру (ставок) справедливої винагороди за використання аудіовізуальних творів (фільмів), аудіальних творів та фонограм.

Операційна ціль 2. Інституційне реформування закладів культури

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

розроблення та апробація моделей лібералізації діяльності організацій у сфері культури;

реалізація реформи системи фінансування надання культурних послуг;

формування прозорості інфраструктури для ринку послуг у сфері культури та креативних індустрій;

перегляд та оновлення архітектури інституційної мережі у сфері культури; проведення щорічної оцінки стану національної мережі інституцій культури та розвитку креативних індустрій, включаючи кінопрокатні мережі та студійні комплекси;

запровадження механізму оцінки, створення, і регулярного оновлення переліку критично важливих організацій та фахівців в усіх галузях і секторах сфери культури (безпека спроможностей);

запровадження програм менторства, підтримки та обмінів між спеціалістами, інституціями, операторами креативних індустрій, територіальними громадами, що сприятиме порозумінню між спільнотами, співпраці територіальних громад та консолідації суспільства.

Операційна ціль 3. Підвищення ефективності державних інституцій фінансування

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

оновлення законодавства для розширення можливостей діяльності Держкіно, Українського культурного фонду, Українського інституту книги, інших державних інституцій, що належать до сфери управління МКСК;

запровадження програм інституційної підтримки та стимулювання партнерств для інституційного розвитку Держкіно, Українського культурного фонду, Українського інституту книги та інших державних інституцій, що належать до сфери управління МКСК;

створення Координаційної платформи з питань залучення міжнародної допомоги для відновлення культурної спадщини;

запровадження регулярної оцінки впливу програм державних інституцій фінансування у сфері культури та секторі кіноіндустрії;

створення можливостей державного гарантування та страхування для операторів креативних індустрій з метою сприяння отриманню кредитів та підтримці міжнародної співпраці.

Операційна ціль 4. Забезпечення населення культурними та мистецько-освітніми послугами в територіальних громадах

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

інвентаризація стану та оцінка потреб у модернізації об'єктів інфраструктури у сфері культури;

перегляд та актуалізація стандартів і нормативів у сфері культури;

забезпечення підтримки створення сучасних багатофункціональних закладів культури як просторів для згуртування спільнот; відновлення закладів культури; будівництво сертифікованих укриттів;

впровадження безбар'єрних рішень для просторів різних закладів культури;

створення умов для забезпечення населення базовим набором культурних послуг;

забезпечення підтримки мобільних культурних ініціатив для віддалених населених пунктів і малозабезпечених територіальних громад;

створення умов для оновлення матеріально-технічної бази закладів культури в територіальних громадах;

забезпечення можливостей розширення переліків надання культурних послуг, зокрема платних, відповідно запиту різних цільових аудиторій і потреб територіальної громади з урахуванням інтересів ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, молоді, осіб похилого віку тощо;

створення умов для забезпечення доступу до початкової та профільної мистецької освіти;

створення умов для підсилення спроможності закладів культури шляхом забезпечення доступу до цифрових послуг (зокрема адміністративних послуг) у сфері культури;

розроблення єдиного унормованого програмного забезпечення для бібліотек з вільним доступом населення до електронних каталогів, обміну інформацією, конвертації баз даних та об'єднання їх в єдину українську електронну бібліотеку;

створення та впровадження інформаційно-комунікаційної системи Національної електронної бібліотеки;

створення та впровадження інформаційно-комунікаційної системи Національної системи централізованої каталогізації;

створення і впровадження інформаційно-комунікаційної системи “Цифрова книжкова ідентифікація”.

Операційна ціль 5. Формування системи збереження та зміцнення локальної ідентичності, культурного розмаїття, згуртування та інтеграції у національний культурний простір

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

забезпечення підтримки ініціатив з дослідження локальної культури; дослідження та стимулювання використання локальних особливостей, традицій, нематеріальної культурної спадщини для розвитку територіальних громад;

забезпечення підтримки мистецьких та креативних проєктів (у галузях книговидавання, музики, розроблення відеоігор, анімації, створення аудіовізуального контенту), які досліджують та популяризують локальну культуру;

стимулювання та підтримка міжсекторних партнерств та діалогових форматів щодо локальної ідентичності; створення умов для партисипативних практик вшанування пам'яті та меморіалізації, формування нової культури пам'яті на рівні територіальних громад;

створення умов для інтегрованого розвитку нерухомих об'єктів культурної спадщини в громадах; оцінка економічного впливу нерухомих об'єктів культурної спадщини у територіальних громадах;

стимулювання реалізації економічного потенціалу креативних індустрій та культурної спадщини територіальних громад;

створення умов для ефективного відновлення української системи культури та реінтеграції жителів деокупованих територій до українського культурного простору;

розроблення та впровадження моделей підтримки роботи переміщених закладів культури та закладів освіти у сфері культури, які провадять діяльність у регіонах України, віддалених від зон бойових дій;

створення платформ для діалогу, обміну досвідом та ідеями між територіальними громадами різних регіонів України.

Очікуваними результатами досягнення стратегічної цілі 3 є:

запроваджено не менше двох щорічних освітніх програм для управлінців культури та молодих фахівців у сфері культури;

створено Український фонд культурної спадщини;

розпочато інституційну реформу закладів культури;

підвищення доступності закладів культури (до будівель та в будівлях) для населення;

розпочато реформування оплати праці у сфері культури;

забезпечено поступову реалізацію реформи фінансування системи забезпечення населення культурними послугами;

створено умови для збереження локальної культури тимчасово окупованих територій України;

створено умови, моделі та інструменти для використання економічного потенціалу креативних індустрій і культурної спадщини територіальних громад.

Стратегічна ціль 4. Інтеграція української культури у глобальні культурні процеси як активного учасника і рівноправного партнера

Для досягнення стратегічної цілі 4 визначено такі операційні цілі.

Операційна ціль 1. Посилення двостороннього культурного діалогу і співпраці між Україною та світом

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

формування довготривалих професійних зв'язків та культурної кооперації з інституціями та операторами креативних індустрій держав-партнерів;

запровадження і підтримка програм мобільності та обміну досвідом для діячів культури та операторів креативних індустрій;

забезпечення активної участі України у діяльності міжнародних організацій у сфері культури та креативних індустрій;

розширення доступу до програм фінансування та надання співфінансування для проектів спільного виготовлення культурних продуктів та продуктів креативних індустрій (ко-продукції, проекти взаємодії, мистецькі колаборації);

забезпечення постійної координації позиції щодо Російської Федерації як держави-агресора;

запровадження ініціатив із залучення закордонних українців до популяризації української культури;

запровадження механізму та інструментів створення мережі організацій з української діаспори та діячів культури для їх залучення до популяризації української культури у державах перебування;

запровадження програм сприяння іноземним дослідникам для роботи над дослідженнями української культури; сприяння спільним дослідженням та публікаціям про українську культуру у співпраці українських та іноземних науковців;

сприяння розширенню зв'язків між культурними та креативними секторами України та держав, асоційованих з ЄС, та програмою “Креативна Європа”.

Операційна ціль 2. Налагодження механізму взаємодії, використання та посилення потенціалу українців за кордоном

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

полегшення доступу до інформації про український культурний продукт, організації та діячів культури, відкритих до міжнародної співпраці, для менеджерів культури з інших країн;

формування попиту на український культурний продукт та креативний продукт серед іноземних професійних спільнот;

стимулювання інтеграції українських менеджерів та діячів культури, які просувають українську культуру за кордоном, у національні проекти в державах-партнерах (з українським культурним продуктом та креативним продуктом) та в Україні (з культурним продуктом та креативним продуктом держави перебування);

співфінансування проектів для двостороннього культурного обміну, ініційованих українськими діячами культури за кордоном;

стимулювання синхронізації діяльності діячів культури та організацій, залучених до культурної дипломатії;

формування Світової української культурної платформи.

Операційна ціль 3. Розширення присутності та посилення українських операторів креативних індустрій на міжнародних ринках

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

запровадження програм стимулювання розвитку потенціалу культури та креативних індустрій та його монетизації, розроблення і впровадження інструментів стимулювання та підтримки креативного підприємництва;

запровадження програм підтримки для налагодження та розширення експорту українського креативного продукту;

посилення спроможності роботи з правами на об'єкти інтелектуальної власності для розширення присутності на міжнародних ринках.

Операційна ціль 4. Презентація української культури під час ключових світових культурних подій

Завдання, спрямовані на виконання зазначеної цілі:

координація результативної представленості української культури та креативних індустрій під час ключових світових подій в усіх креативних індустріях;

підтримка підготовки та адаптації українського культурного продукту та продукту креативних індустрій для іноземних аудиторій та стимулювання представленості сучасних продуктів;

впровадження навчальних та професійних програм мобільності для включення українських митців та представників креативних індустрій у світовий контекст та заохочення присутності іноземних фахівців, митців та діячів культури та креативних підприємців в Україні;

залучення медіа до висвітлення українських проектів у міжнародному інформаційному просторі.

Очікуваними результатами досягнення стратегічної цілі 4 є:

запроваджено довгострокові двосторонні та багатосторонні проекти та ініціативи у сфері культури та креативних індустрій між Україною та іншими державами світу;

створено та використовується механізм залучення українців за кордоном як амбасадорів української культури та креативних індустрій;

підвищено обсяги експорту культурного продукту та продукту креативних індустрій;

українська культура та креативні індустрії присутні під час ключових світових культурних подій.

Порядок проведення моніторингу, оцінки результатів реалізації стратегії та звітування

МКСК є відповідальним за формування та реалізацію державної політики у сфері культури, координує виконання Стратегії.

Органами, що забезпечують реалізацію Стратегії, є міністерства, інші центральні органи виконавчої влади; Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, районні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації (військові адміністрації); сільські, селищні, міські ради (за згодою); військові адміністрації населених пунктів — у разі їх створення.

До реалізації Стратегії можуть бути залучені також відповідні проекти міжнародної технічної допомоги, всеукраїнські асоціації органів місцевого самоврядування, а також громадські об'єднання, юридичні та фізичні особи.

Реалізація цієї Стратегії здійснюється двома етапами:

перший етап — протягом 2025—2027 років;

другий етап — протягом 2028—2030 років.

На кожному етапі передбачається розроблення та виконання операційного плану заходів з реалізації Стратегії на відповідний період, що ґрунтується на підставі визначених стратегічних цілей, операційних цілей та завдань і визначає, зокрема, заходи та індикатори їх виконання.

Органи, що забезпечують реалізацію Стратегії, подають щороку до 1 квітня, починаючи з 2026 року, МКСК інформацію про стан виконання операційного плану заходів з реалізації Стратегії. МКСК аналізує та узагальнює подану інформацію про стан його виконання та за результатами готує щорічний звіт про стан реалізації Стратегії, який подає щороку до 1 червня, починаючи з 2026 року, Кабінетові Міністрів України, та оприлюднює на офіційному веб-порталі МКСК.

Розроблення операційних планів заходів з реалізації Стратегії, а також моніторинг і оцінка прогресу реалізації Стратегії здійснюються МКСК з урахуванням показників для проведення моніторингу її реалізації та із залученням представників органів державної влади та за згодою — експертних та наукових установ, міжнародних організацій, інститутів громадянського суспільства, надавачів культурних послуг та професійних об'єднань тощо.

Показниками для проведення моніторингу реалізації Стратегії є:

Назва показника	Одиниця виміру	Базове значення, рік	Прогнозоване значення показника на відповідний рік		
			2025	2027	2030
Стратегічна ціль 1. Зміцнення людського капіталу через культурні практики					
Рівень законодавчого врегулювання питання визначення культури невід’ємним елементом національної безпеки	відсотків		10	65	100
Позиція в рейтингу “Global Innovation Index” у секції “Creative outputs” (результати креативної діяльності)	місце	48 (2021)	40	37	35
Частка зайнятих осіб у суб’єктів господарювання за видами економічної діяльності, які належать до креативних індустрій, серед кількості	відсотків			+ 0,2 до показника 2025 року	+ 0,6 до показника 2027 року

Назва показника	Одиниця виміру	Базове значення, рік	Прогнозоване значення показника на відповідний рік		
			2025	2027	2030
зайнятих осіб у суб'єктів господарювання за всіма видами економічної діяльності в Україні					
Частка населення, що спілкується українською мовою вдома	відсотків	60 (2023)	63	65	72
Частка населення, що визначає достатніми можливості для творчого та мистецького розвитку дітей у своїй місцевості	відсотків	46,8 (2023)		+2 до показника 2025 року	+3 до показника 2027 року
Частка закладів культури, що впровадили програми для підтримки ментального здоров'я	відсотків			близько 40	близько 50
Стратегічна ціль 2. Захист, збереження, примноження та використання потенціалу культурної спадщини та культурних цінностей					
Частка наповнення Державного реєстру нерухомих пам'яток України	відсотків		5	25	45
Кількість створених і спеціально обладнаних сховищ для зберігання музейних предметів	одиниць			тенденція до зростання порівняно з показником 2025 року	тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року
Частка законсервованих пам'яток культурної спадщини, які зазнали руйнувань в ході бойових дій	відсотків			+10 до показника 2025 року	+20 до показника 2025 року
Рівень створення системи оперативного та ефективного реагування на загрози для культурної спадщини і культурних цінностей	відсотків		20	50	100
Стратегічна ціль 3. Підвищення стійкості культури як суспільної системи					
Рівень впровадження інституційного реформування закладів культури	відсотків			10	40
Рівень реалізації реформи системи фінансування надання культурних послуг	відсотків		15	45	75

Назва показника	Одиниця виміру	Базове значення, рік	Прогнозоване значення показника на відповідний рік		
			2025	2027	2030
Частка дітей шкільного віку, які здобувають початкову мистецьку освіту в мистецьких школах	відсотків	6,7 (2022)		+ 0,3 до показника 2025 року	+ 0,6 до показника 2027 року
Частка населення, що відвідує культурні заходи протягом року	відсотків	60 (2023)		+ 3 до показника 2025 року	+ 5 до показника 2027 року
Частка населення, що відвідує бібліотеки	відсотків	38 (2023)		+ 1 до показника 2025 року	+ 2 до показника 2027 року
Частка населення, що читає паперові або електронні книги протягом року	відсотків	62 (2023)		+ 1 до показника 2025 року	+ 2 до показника 2027 року
Частка щорічного оновлення бібліотечних фондів	відсотків	2,1 (2020)		+ 0,1 до показника 2025 року	+ 0,2 до показника 2027 року
Частка населення, що визначає достатній рівень доступності закладів культури	відсотків	56 (2024)	60	70	80
Частка отриманої меценатської допомоги у загальному обсязі власних доходів закладів культури	відсотків				тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року
Співвідношення розміру заробітної плати працівників закладів культури на місцевому рівні до середньої заробітної плати в Україні	відсотків	70 (2022)	60	55	65
Стратегічна ціль 4. Інтеграція української культури у глобальні культурні процеси як активного учасника і рівноправного партнера					
Кількість реалізованих спільних з міжнародними партнерами культурних проєктів	одиниць			тенденція до зростання порівняно з показником 2025 року	тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року
Частка доданої вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності, які належать до креативних	відсотків			+ 0,2 до показника 2025 року	+ 0,6 до показника 2027 року

Назва показника	Одиниця виміру	Базове значення, рік	Прогнозоване значення показника на відповідний рік		
			2025	2027	2030
індустрій, у доданій вартості за витратами виробництва суб'єктів господарювання за всіма видами економічної діяльності в Україні					
Кількість світових культурних подій, у яких взяла участь Україна (Венеційська бієнале, Канський кінофестиваль, Франкфуртський книжковий ярмарок тощо)	одиниць		тенденція до зростання порівняно з показником 2025 року	тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року	
Число відвідувачів українських стендів або експозицій під час міжнародних подій	тис. осіб		тенденція до зростання порівняно з показником 2025 року	тенденція до зростання порівняно з показником 2027 року	

За результатами моніторингу і оцінки прогресу реалізації Стратегії МКСК за потреби може ініціювати внесення змін до операційних планів заходів з реалізації Стратегії.

Узагальнена оцінка результативності реалізації Стратегії проводиться МКСК після закінчення кожного етапу її реалізації та оприлюднюється не пізніше ніж через шість місяців після завершення кожного етапу її реалізації.

Фінансові ресурси для реалізації Стратегії

Фінансування заходів з реалізації Стратегії здійснюватиметься за рахунок і в межах коштів державного та місцевих бюджетів, затверджених на відповідний рік, фінансової підтримки міжнародних партнерів з розвитку, а також інших джерел, не заборонених законодавством.